

Redakcja: Beata Surmacz (dyrektor IEŚ), Tomasz Stępniewski (z-ca dyrektora IEŚ),
Agnieszka Zajdel (sekretarz redakcji), Aleksandra Kuczyńska-Zonik, Jakub Olchowski,
Konrad Pawłowski, Agata Tatarenko

Nr 605 (117/2022) | 24.05.2022

ISSN 2657-6996

© IEŚ

Hanna Bazhenova

Wojna na Ukrainie: przestępstwa przeciwko środowisku (część 1)

W ciągu trzech miesięcy wojny udokumentowano 245 ekoprzestępstw armii Federacji Rosyjskiej, dokonanych na terytorium Ukrainy oraz Morza Czarnego i Morza Azowskiego. Ostrzały rakietowe powodują duże spustoszenia w infrastrukturze krytycznej, zwłaszcza w przypadku magazynów ropy naftowej i zakładów chemicznych. Pociąga to za sobą znaczne szkody w ekosystemach i prowadzi do zanieczyszczenia środowiska, zmniejszając populację wielu gatunków roślin i zwierząt. Rząd Ukrainy rejestruje zbrodnie na środowisku dokonane przez armię rosyjską i będzie wykorzystywał każdą możliwość do postawienia Rosji przed wymiarem sprawiedliwości, w szczególności poprzez mechanizmy Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 r.

Ochrona międzynarodowa. Zgodnie z Protokołem I do Konwencji genewskich o ochronie ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych z 12 sierpnia 1949 r., przyjętym 8 czerwca 1977 r., walczące państwa są zobowiązane do ochrony środowiska przed „wielkimi, długotrwałymi i poważnymi szkodami”. Zabronione są również metody lub środki walki, które mają na celu lub mogą spowodować taką szkodę. Podobne stanowisko mieści się też w Deklaracji z Rio w sprawie środowiska i rozwoju z 1992 r., która zawiera podstawowe zasady prawa ekologicznego. Zasada 24 niniejszej Deklaracji stwierdza, że działania wojenne są nieodłącznie związane z niszczeniem warunków do trwałego i zrównoważonego rozwoju, zatem państwa powinny przestrzegać międzynarodowego prawa, które zapewnia ochronę środowiska podczas konfliktów zbrojnych, oraz powinny współpracować przy jego dalszym rozwoju, tam gdzie to jest konieczne. Trzy miesiące wojny pokazały, że Rosja nie zamierza przestrzegać wymogów konwencji międzynarodowych określających zasady prowadzenia wojny, które pozwalają chronić środowisko.

Dokumentowanie i typologia przestępstw środowiskowych. Organy władzy państwowej Ukrainy oraz organizacje społeczne zajmujące się ochroną środowiska szybko zmobilizowały się i rozpoczęły prace nad rejestrowaniem przestępstw ekologicznych oraz przygotowywaniem pozwów i odezwo do instancji międzynarodowych. Powstaje duża liczba aplikacji, które mają pomóc zarówno specjalistom, jak też zwykłym obywatelom w rejestrowaniu i gromadzeniu informacji o szkodach wyrządzonych środowisku przez Rosję. Ministerstwo Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych Ukrainy dokumentuje i na bieżąco upublicznia tę informację.

Od początku szeroko zakrojonej inwazji rosyjskiej na Ukrainie i na Morzu Czarnym odnotowano 245 zbrodni wojsk rosyjskich przeciwko środowisku. Według wstępnych szacunków straty sięgają już 201 mld UAH, tj. ok. 6,8 mld USD. Najwięcej przypadków ekobójstwa odnotowano w obwodach kijowskim (34), donieckim (28), dniepropietrowskim i ługańskim (po 22). W sumie w wyniku działań wojennych na terytorium kraju zarejestrowano ponad 1,5 tys. przypadków negatywnego wpływu na środowisko (wybuchy pocisków – zwłaszcza zawierających fosfor, wypalenia lasów, zanieczyszczenia chemiczne itp.).

Według monitoringu przeprowadzonego przez Ministerstwo Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych Ukrainy, do tej pory odnotowano następujące przestępstwa przeciwko środowisku:

- uszkodzenia obiektów jądrowych oraz potencjalne zagrożenie radiacyjne i jądrowe;
- zniszczenia i uszkodzenia infrastruktury i obiektów przemysłowych, które doprowadziły do znacznego zanieczyszczenia;
- pojawienie się tzw. *military waste* w wyniku działań wojennych, zanieczyszczenie chemiczne;
- niszczenie rezerwatów i innych obszarów szczególnie chronionych;

– minowanie i zanieczyszczenie dróg wodnych.

Jednocześnie stan wojenny nie zwalnia Ukrainy z obowiązku przestrzegania wymogów ekologicznych wynikających z prawa międzynarodowego.

Uszkodzenia obiektów jądrowych. W pierwszym dniu inwazji, 24 lutego 2022 r., rosyjskie wojska zajęły Czarnobylską Elektrownię Jądrową i inne obiekty jądrowe w Czarnobylskiej Strefie Wykluczenia. Przejazd ciężkich pojazdów wojskowych przez skażony teren doprowadził do podniesienia się z gleby radioaktywnego pyłu. Z kolei członkowie personelu elektrowni zostali zatrzymani jako zakładnicy i dopiero 20 marca pozwolono im na częściową rotację.

Kolejnym niebezpiecznym obiektem w strefie czarnobylskiej jest magazyn wypalonego paliwa jądrowego, w którym składowane są ponad 22 tys. zestawów wypalonego paliwa z reaktorów. 9 marca wojska rosyjskie uszkodziły zasilanie energią elektryczną elektrowni jądrowej oraz magazynu. Przedłużające się wyłączenie prądu mogło w konsekwencji doprowadzić do przegrzania magazynu i odparowania substancji radioaktywnych, które mogą zanieczyścić Ukrainę, Rosję, Białoruś oraz inne kraje europejskie. Cztery dni później Ukrainie udało się wznowić dostawę prądu i ustabilizować sytuację.

Lekceważący stosunek Rosji do potencjalnych zagrożeń stwarzanych przez promieniowanie doprowadził jednak ostatecznie do narażenia na napromieniowanie samego wojska rosyjskiego, które przebywało na obszarze strefy wykluczenia bez przestrzegania zasad bezpieczeństwa radioaktywnego. Poza tym wykonywało ono liczne prace fortyfikacyjne na terenie Czerwonego Lasu, czyli w najbardziej skażonej części strefy wykluczenia, co doprowadziło do uwolnienia silnego pyłu radioaktywnego i zwiększonego tła promieniowania. 31 marca 2022 r. wojska rosyjskie opuściły obszar strefy wykluczenia i wycofały się w kierunku granicy Ukrainy z Białorusią. Według wstępnych szacunków straty spowodowane okupacją tej strefy przekroczyły już 2,5 mld UAH (ok. 84,6 mln USD).

Jeszcze większe zagrożenie niesie ze sobą zajęcie przez armię rosyjską największej działającej w Europie i dziewiątej pod względem mocy na świecie Zaporoskiej Elektrowni Atomowej (ZAES). W ZAES znajduje się sześć reaktorów o mocy 1000 MW każdy. Inwazja na elektrownię rozpoczęła się 4 marca ostrzałem pierwszego bloku energetycznego i budynku administracji, dokonany przez rosyjskie czołgi. Jak się później okazało, krytyczne systemy bezpieczeństwa nie zostały naruszone i nie doszło do emisji promieniowania. Rosja *de facto* przekształciła elektrownię w bazę wojskową, w której oprócz rosyjskiego wojska przez długi czas nielegalnie przebywali członkowie rosyjskiej państwowej korporacji energii jądrowej „Rosatom”. Rosyjscy żołnierze wielokrotnie wysadzali w powietrze amunicję na placu elektrowni i w pobliżu reaktorów jądrowych, co mogło mieć tragiczne skutki dla mieszkającej w pobliżu ludności. Obecnie wszystkie bloki energetyczne ZAES są obsługiwane przez ukraiński personel i wytwarzają energię elektryczną na potrzeby Ukrainy.

Celem wojsk rosyjskich była również Południowoukraińska Elektrownia Atomowa pod Mikołajowem, w kierunku której 16 kwietnia 2022 r. wystrzelono trzy rakiety, prawdopodobnie z terytorium Białorusi. Zdaniem ekspertów, groźba uderzenia w reaktor jądrowy była wtedy wysoka. Ukraina na bieżąco informuje Międzynarodową Agencję Energii Atomowej (MAEA) o sytuacji w obiektach jądrowych, w tym w ZAES. Jednak pomimo licznych próśb i apeli ukraińskich urzędników o pomoc w wycofaniu wojsk rosyjskich z terenu tej elektrowni i ustanowieniu stref zdemilitaryzowanych wokół ukraińskich elektrowni jądrowych, MAEA nie poczyniła żadnych zdecydowanych kroków w kwestii bezpieczeństwa ukraińskich obiektów jądrowych.

Zniszczenia i uszkodzenia infrastruktury i obiektów przemysłowych. Ostrzały rakietowe powodują duże pożary w obiektach infrastruktury krytycznej, zwłaszcza w magazynach ropy naftowej i zakładach chemicznych. Obecnie w Państwowym Rejestrze Potencjalnie Niebezpiecznych Obiektów Ukrainy znajdują się szczegółowe informacje o ponad 23 tys. obiektów, w tym 2987 magazynach, w których przechowywane są wysoce toksyczne pestycydy. Największa ich liczba znajduje się w obwodach: donieckim, dniepropietrowskim, zaporoskim, charkowskim i lwowskim. Niektóre z tych obiektów usytuowane są w strefie działań wojennych.

Wysokość szkód w infrastrukturze Ukrainy w czasie wojny sięgnęła już 97,4 mld USD, podczas gdy łączne szkody spowodowane zniszczeniem i uszkodzeniem przedsiębiorstw wyniosły 10,6 mld USD. W sumie od początku wojny ucierpiało co najmniej 216 zakładów, fabryk i przedsiębiorstw. Wszystkie te zniszczenia powodują istotne szkody w ekosystemach, prowadzą do znacznego zanieczyszczenia środowiska – zatrucia powietrza, ziemi, rzek, wód podziemnych i powierzchniowych, akwenu Morza Czarnego i Azowskiego, zmniejszając populacje wielu gatunków roślin i zwierząt.

Zanieczyszczenia spowodowane bezpośrednio działaniami wojennymi. Od momentu rozpoczęcia pełnowymiarowej inwazji rosyjska armia wystrzeliła na Ukrainę już ponad 2100 rakiet, z czego 633 prawdopodobnie z terytorium Białorusi. W tym okresie wojska ukraińskie zniszczyły ponad 4700 jednostek rosyjskiego sprzętu wojskowego różnego typu, m.in. kilka okrętów. Oprócz tego dziesiątki czołgów i innego ciężkiego sprzętu utknęło na bagnach, w pobliżu naturalnych zbiorników wodnych i na terenach podmokłych. Według szacunkowych obliczeń 10-25% całego rosyjskiego sprzętu wojskowego spowolniły lub zablokowały zbiorniki wodne.

Państwowa Służba Ukrainy ds. Sytuacji Nadzwyczajnych poinformowała, że w okresie od 24 lutego do 18 maja 2022 r. na Ukrainie zneutralizowanych zostało 110,6 tys. przedmiotów wybuchowych – w tym 1975 bomb lotniczych – i ok. 600 kg materiałów wybuchowych. Zbadano przy tym obszar o powierzchni 21,7 tys. ha. Zniszczony sprzęt wojskowy i amunicja, a także zdetonowane rakiety i bomby lotnicze stanowią toksyczne i kancerogenne odpady, które zanieczyszczają atmosferę, glebę i wody gruntowe Ukrainy chemikaliami, w tym metalami ciężkimi.